

LUND UNIVERSITY

Från undervisningsområde till etablerat forskningsfält. Forskarnätverk som stöd och stimulans för mångvetenskaplig forskning om och för utbildning för hållbar utveckling

Wickenberg, Per; Öhman, Johan

Published in:

Resultatdialog 2008. Forskning inom utbildningsvetenskap. Vetenskapsrådets rapportserie 12:2008

2008

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wickenberg, P., & Öhman, J. (2008). Från undervisningsområde till etablerat forskningsfält. Forskarnätverk som stöd och stimulans för mångvetenskaplig forskning om och för utbildning för hållbar utveckling. I *Resultatdialog 2008. Forskning inom utbildningsvetenskap. Vetenskapsrådets rapportserie 12:2008* (s. 111-136). Vetenskapsrådet.

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

19. FRÅN UNDERVISNINGSSOMRÅDE TILL ETABLERAT FORSKNINGSFÄLT

Forskarnätverk som stöd och stimulans för mångvetenskaplig forskning om och för utbildning för hållbar utveckling

Per Wickenberg, *Lunds universitet*
Johan Öhman, *Örebro universitet*

Bakgrunden till forskarnätverket

Begreppet "hållbar utveckling" kommer från FN:s Brundtlandkommission som 1987 lanserade den i dag mest använda definitionen av hållbar utveckling: "... meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs". Begreppet hållbar utveckling spelade en stor roll vid Riokonferensen, UNCED, 1992 liksom att man där lyfte fram betydelsen av utbildning för hållbar utveckling. Hållbar utveckling har tre skilda dimensioner: den ekologiska, den ekonomiska och den sociala dimensionen. Dessa bildar tillsammans en helhet.

Under de allra senaste åren har vikten av en vetenskapligt förankrad utbildning för hållbar utveckling ytterligare understrukits av de accentuerade klimatförändringarna. Klimatfrågan har hamnat högt på den politiska dagordningen genom ett antal betydelsefulla händelser såsom att exempelvis Nobels fredspris 2007 delades mellan Al Gore och FN:s Klimatpanel, IPCC (Intergovernmental Panel of Climate Change) för deras arbete med att bygga upp och sprida kunskap om de klimatförändringar som är orsakade av människan samt att pristagarna lagt grunden för sådana åtgärder som behövs för att motverka sådana förändringar i klimatet. Rapportering om nu återkommande tropiska stormar samt ismassiv och glaciärer som smälter vid Arktis har synliggjort pågående klimatförändringarna. Klimatkonferensen på Bali i december 2007 blev sett som ett genombrott. Klimatförhandlingar inom Kyotoprotokollet inletts som omfattar alla länder, världens länder är eniga om ett enda slutdatum och det finns en fullständig uppslutning för att förhandlingarna ska ske inom FNprocessen. Förhandlingståget har nu börjat rulla mot slutmålet i Köpenhamn novemberdecember 2009.

Utbildningens roll i hållbar utveckling

Miljöutbildning, som kan sägas utgöra en grund för *utbildning för hållbar utveckling*, lyftes fram som viktig redan vid den första globala miljökonferensen i Stockholm 1972. Denna följdes upp av Unesco med den s.k. Tbilisikonferensen om miljöutbildning 1977; fanns tydligt med i FN:s Brundtlandrapport 1987 och vid Riokonferensen, 1992. Samma sak uttrycktes på nytt i FNkonferensen om hållbar utveckling i Johannesburg 2002. För att understryka vikten av utbildning för hållbar utveckling och att det brådskar beslöt FN:s generalförsamling 2002 att förklara 2005-2014 som "Ett årtionde för utbildning för hållbar utveckling" som i ett mer globalt perspektiv ska drivas och stödjas av Unesco (The Decade on Education for Sustainable Development, DESD).

2006 gav de svenska statsmakterna – efter lansering av statsminister Göran Persson redan i maj 2004 vid Göteborgskonferensen "Learning to Change Our World" – ett nytt uppdrag till landets högskolor och universitet som innebär en ny och stor utmaning: "Högskolan skall i sin verksamhet främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa" (högskolelagen 1992:1434, 1 kap. 5 §). Det gäller alltså *all verksamhet* på högskolan. Högskolan kan göra mycket med sin verksamhet ur ett hållbarhetsperspektiv inom det nya samhällsuppdraget: bygga upp stöd, engagemang, kunskapsbaser och kapacitet. I styrdokument för grundskolan och gymnasiet har hållbar utveckling sedan länge varit ett centralt perspektiv.

Forskarnätverket Utbildning och hållbar utveckling

Utbildning för hållbar utveckling tillhör vår tids mer betydelsefulla men ämnesmässigt svåra kunskapsområden. Vetenskaplig forskning om området är relativt ny, såväl internationellt som nationellt (Wickenberg, 1999; Östman, red, 2003). Ny kunskapsbildning och återkommande forskningskontakter är av betydelse för fortsatt uppbyggnad av kunskaper för användning i praktiken. Ett forskarnätverk med mångvetenskaplig inriktning har varit en viktig del och ett stöd i utvecklingen detta nya forskningsområde.

År 2000 startades ett forskarnätverk inom området *utbildning och hållbar utveckling*. Forskarnätverket etablerades och stabiliserades 2002 genom ett treårigt nätverksstöd från Vetenskapsrådet (2002-2004). Därefter fick forskarnätverket nätverksstöd från Vetenskapsrådet för ytterligare tre år (2005-2006). Sammanfattningsvis finns nu, 2008, i och kring nätverket ett drygt 40-tal forskare. 30 av dessa, representerande 15 olika högskolor, har regelbundet varit aktiva i nätverket. Nya doktorander har efterhand anslutit sig till nätverket. Forskarna är dock på varje lärosäte relativt få till antalet och geografiskt utspridda över landet.

Projektets syfte och mål 2005–07

För att den i landet utspridda vetenskapliga forskningen om ”utbildning och hållbar utveckling” skulle kunna fortsätta att utvecklas och samtidigt attrahera nya forskare till kunskapsområdet, samt kunna lämna pedagogiska bidrag till skolans utbildningar och lärarutbildningarna, behövdes fortsatt organisering i form av ett forskarnätverk. Nätverkets konkreta mål som skulle nås i det fortsatta arbetet under tiden 2005/07 var dessa:

att fortsätta i anslutning till lärarutbildningarna och de yrkesverksamma lärarna utveckla forskarnätverket ”Utbildning och hållbar utveckling” som en betydelsefull arena: a) för de ingående forskarnas och forskargruppernas kontakter och information; b) för formulering av nya forskningsfrågor och forskningsprojekt; c) för vetenskapliga seminarier och erfarenhetsutbyte, för ny forskarrekrutering och genomförandet av forskarseminarier med nordiska, europeiska och andra internationella kontakter; samt d) för praktiska tillämpningar inom kunskaps och praktikerfältet.

Nätverkets verksamheter och kontakter

Nätverket har skapat värdefulla kontakter vid nätverksträffarna samt vid de särskilda forskarseminarier nätverket arrangerat. Sommaren 2005 genomfördes en veckas skrifvarverkstad i Bassalt, Halland, med ett 15tal deltagare, doktorander och seniora forskare från forskarnätverket. Under 2005 och 2006 arrangerades i Göteborg av Chalmers och Göteborgs universitet i samarbete med Unesco *tre olika workshops* – och med deltagande av forskare i nätverket – med inriktning mot utbildning och lärande för hållbar utveckling (se under ”Läs mer”). Under 2006 genomfördes en *forskarläskurs* (ledd av Gustav Helldén och Per Wickenberg) inom ramen för nätverket.

Regeringen beslutade under 2005 att uppdrag åt Sida att på Gotland etablera en funktion för lärande om hållbar utveckling riktat mot Sidas biståndsländer. Arbetet skulle vara fullt genomfört under år 2008, har blivit försenat i samband med regeringsskiftet hösten 2006 men är nu på gång. I rapporten föreslås att ovannämnda funktion etableras som ett centrum inom Högskolan på Gotland med namnet *Swedish International Centre on Education for Sustainable Development, SWEDESD*). Per Wickenberg och Johan Öhman i forskarnätverket samt Marie Nesser vid Ramböll Natura genomförde sommaren 2006 utredningsarbetet i samverkan med Sida. Flera i nätverket medverkar i Sidas internationella utbildningar med fokus på miljö och hållbar utveckling samt i den internationella Sidakursen om Barnets rätt till delaktighet i skolan.

2007 bildades Institutet för forskning om utbildning och hållbar utveckling (IRESD, Institute for Research on Education and Sustainable Develop-

ment) av och med delar av nätverkets forskare, utbildare och doktorander från fyra högskolor: Mälardalens högskola, Stockholms universitet, Uppsala universitet och Örebro universitet. Syftet med institutet är att kraftsamla och koordinera forskning och andra uppgifter knuten till forskning inom området utbildning för hållbar utveckling (UHU). Detta kan ses som en naturlig fortsättning av forskarnätverket.

Institutet har tagit initiativ till en ansökan till Vetenskapsrådet om att starta en nationell forskarskola för utbildning och hållbar utveckling. Medel för detta har nu erhållits och i regi av Uppsala universitet och med 8 medsökande högskolor – Göteborgs Universitet, Jönköpings högskola, Malmö högskola, Mälardalens högskola, Stockholms universitet, Umeå universitet, Örebro universitet – kommer forskarskolan att startas i januari 2009. Åtta till nio doktorander kommer att finansieras via forskarskolan och ytterligare ett tiotal kommer att kopplas till dess verksamhet. Ambitionen är att erbjuda lärare aktiva i skolan att delta i forskarskolan via det s.k. lärarlyftet. Även denna forskarskola kan ses som resultat av, och en fortsättning på, det samarbete som skapats inom nätverket.

Forskarnätverkets internationella kontakter och arbete

Samtidigt med ovanstående har nätverket också byggt upp goda forskar och forskarnätverkskontakter för vidare samarbete med Danmark (Danmarks Pedagogiske Universitet, DPU) och med England – framför allt med University of Bath, som sedan lång tid är säte för redaktionen för den internationellt väletablerade tidskriften *Environmental Education Research, EER*). Nätverket organiserade ett forskarseminarium juni 2003 på Ven med ett 30tal deltagare och vidareutvecklade kontakterna i Oxford 2830 juni 2004. I september 2005 stod Danmark värd för motsvarande forskarnätverksträff i Gilleleje. Sverige var värd för en liknande internationell träff i juni 2006 i Malmö, och Bath arrangerade hösten 2007 en doktorandträff i England. Dessa internationella träffar har bland annat resulterat i ett dansksvenskt temanummer av EER som nu är under bearbetning.

Ett gemensamt nordiskt forskningsprogram planeras under våren och sommaren 2005 – pilotmedel har beviljats av Nordiska Rådet hösten 2004. Avsikten med detta pilotprojekt är att få till stånd ett större nordiskt forsknings och utvecklingsarbete med lärare, skolor och forskare kring temat "utbildning för hållbar utveckling". Ansökan avslogs dock senare av Nordiska Rådet. Samarbetet mellan Malmö, Lund och Köpenhamn har sedan fortsatt utifrån bl.a. etableringen av *RCE Skåne*, ett första RCE i Norden, 2007. Ett RCE, Regional Center of Expertice on Education for Sustainable Development, är ett regionalt nätverk av organisationer inom både privat

och offentlig sektor som engagerar sig för lärande för en hållbar utveckling. Denna organisation – som godkänts av United Nation University, Japan, har byggts upp med initiativ från Lunds kommun, Lunds universitet, Malmö högskola, Malmö stad samt Region Skåne och samarbete initieras mellan aktörer som representerar alla former av lärande. Dessutom har under 200506 de till nätverket närstående professorerna Thomas B. Johansson, Internationella miljöinstitutet vid Lunds universitet och professor Johan Holmberg vid Göteborgs universitet erhållit s.k. UNESCO Chair i lärande för hållbar utveckling.

Projektets resultat och nytta

Forskarnätverket har under sin verksamma tid genomfört 20 nätverksträffar – vardera om tvåtre dagar – vid 15 olika lärosäten – inom och utom landet (vid 3 tillfällen i Danmark och England – se nedan). Nätverksträffarna har, enligt självvärderingarna, lett till ökad kännedom om och stöd för varandras forsknings och doktorandarbeten. Ett konkret resultat är de utgivna två forskarantologierna på engelska ("Learning to Change Our World?" (Wickenberg, Axelsson, Fritzén, Helldén & Öhman, eds., 2004) samt "Values and Democracy in Education for Sustainable Development" (Öhman, ed., 2008). Dessa antologier är av givet värde för nationellt och internationellt intresserade forskare, lärarutbildningar, lärarfortbildningar, miljöorganisationers utbildningar samt lärare i yrkespraktik. Kontakter med forskare på europeisk och internationell basis kan ge forskningen i sig och rekryteringen av nya forskare värdefulla tillskott av kunskaper, stimulans, perspektiv och nya kontakter.

Andra resultat i det fortsatta nätverksarbetet har varit nya forskningsidéer, som efterhand har lett till ett antal forskningsansökningar. Nätverket har erbjudit nya kontakter och stöd i seminarier, diskussion av forskningsplaner, avhandlingsmanuskript, slutseminarier och betygsnämnder för avhandlingar. Ett ytterligare område för att utveckla tillämpningar av forskarnätverkets resultat har varit uppbyggande av långsiktiga kontakter med relevanta forsknings och utbildningsorgan, myndigheter, ideella organisationer och intresseorganisationer. Nätverket har alltså de gångna sex åren erbjudit stöd och stimulans för utveckling av kunskaps och forskningsområdet. 16 doktorsavhandlingar och 3 licentiatavhandlingar har producerats och lagts fram under nätverkstiden (se mer om detta sist under "Läs mer").

Efter forskarnätverket

IRESD avser att fortsätta forskarnätverkets mötesmöjligheter med konfe-

renstillfällen, avhandlingsseminarier, artikeldiskussioner och gästforskarbesök och kommer fortsättningsvis också aktivt bidra till och stimulera rekrytering och utveckling av forskare och forskning inom kunskapsfältet i nära anslutning till lärarutbildningar, lärandets praktik och arbetsliv. RCE Skåne och RCE Köpenhamn – genom RCE Öresund – söker utveckla och genomföra ett antal forskarseminarier för att skapa praktiska tillämpningar och utbildningar med särskild relevans för lärares yrkesutövande och lärarstuderares utbildningar. Ett gemensamt EUprojekt (Interreg IVA) "Ungas delaktighet i framtidens hållbara samhälle" lämnas in i december 2008 med Köpenhamns kommun, Danmarks Pedagogiske Universitet (DPU), Lunds kommun, Lunds universitet samt Malmö stad och Malmö högskola.

De möjligheter till stöd som har givits och nu ges genom i huvudsak Vetenskapsrådets satsning innebär att forskarnätverket – trots stor geografisk spridning och disciplinär men kreativ mångfald – har byggt vidare och utvecklats. Just uppbyggandet av stödinsatser är oftast bortglömt eller försummat i forskningssammanhang.

Litteraturtips för vidare läsning

- Alerby, E. (1998). *Att fånga en tanke. En fenomenologisk studie av barns och ungdomars tänkande kring miljö*. Institutionen för pedagogik och ämnesdidaktik. Luleå: Luleå tekniska universitet.
- Andersson, B. (2001). *Elevers tänkande och skolans naturvetenskap. Forskningsresultat som ger nya idéer*. Skolverket. ISBN 918931462X.
- Axelsson, H. (1997). *Våga lära. Om lärare som förändrar sin miljöundervisning*. Göteborg Studies in Educational Science 112. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. ISBN 9173463094.
- Björneloo, Inger (2007). *Innebörder av hållbar utveckling. En studie av lärares utsagor om undervisning*. Göteborg Studies in Educational Sciences 250. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Carlsson, B. (1999). *Ecological Understanding. A space of variation*. Luleå University of Technology; 1999:39.
- Ekborg, M. (2002). *Naturvetenskaplig utbildning för hållbar utveckling?* Göteborg Studies in Educational Sciences 188, Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Gustafsson, Barbro (2007). *Naturvetenskaplig utbildning för demokrati och hållbar utveckling*. Lic. avh. Kalmar högskola/Växjö universitet.
- Hansson, B. (2000). *Förutsättningar för gymnasieelevers kunskapsbildning och för undervisning inom miljöområdet*. Lund: Ped institutionen Lunds universitet.
- Helldén, G. (1992). *Grundskoleelevers förståelse av ekologiska processer*. Stockholm: A&W International.
- Jensen, Mikael (2007). *Lärande och låtsaslek : ett kognitionsvetenskapligt utvecklingsperspektiv*. Göteborgs universitet. Lic.avh. Kollegium för tvärvetenskaplig forskning. Göteborg : Kollegium SSKKII.

- Johansson, Magnus (2008). *Att bära världen på sina axlar. Miljövetares uppfattningar av och förhållningssätt till miljöproblem och till sin profession*. Pedagogiska institutionen, Lunds universitet.
- Jonsson, Gunnar (2007). *Mångsynthet och mångfald. Om lärarstudenters förståelse av och undervisning för hållbar utveckling*. Institutionen för utbildningsvetenskap. 2007:13. Luleå Tekniska Universitet.
- Lindhe, V. (1999). *Greening Education. Prospects and Conditions in Tanzania*. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies in Education 81.
- Ljung, M. (2001). *Collaborative Learning for Sustainable Development of AgriFood Systems*. Uppsala: Swedish University of Agricultural Sciences.
- Lundegård, Iann (2007). *På väg mot pluralism. Elever i situerade samtal kring hållbar utveckling*. Studies in Educational Studies 101. Lärarhögskolan/Stockholms universitet.
- Lundholm, C. (2003). *Att lära om miljö. Forskar och högskolestuderandes tolkningar av ett miljöinnehåll i utbildningen*, Pedagogiska inst., Stockholms universitet.
- Malmberg, Claes (2006). *Kunskapsbygge på nätet. En studie av studenter i dialog*. Malmö Studies in Educational Studies No 23, Lärarutbildningen, Malmö högskola.
- Pedersen, Helena (2007). *The School and the Animal Other. An ethnography of humananimal relations in education*. Göteborg Studies in Educational Sciences 254, Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Sandell, K., Öhman, J. & Östman, L. (2003). *Miljödidaktik. Naturen, skolan och demokratin*. Lund: Studentlitteratur. Även: (2005). *Education for Sustainable Development. Nature, School & Democracy*. Studentlitteratur.
- Sund, Per (2008). *Att urskilja selektiva traditioner I miljöundervisningens socialisationsinnehåll – implikationer för undervisning för hållbar utveckling*. Mälardalen University Press/Disserations No. 63. Västerås.
- Svennbeck, M. (2004). *Omsorg om naturen. Om Noutbildningens selektiva traditioner med fokus på miljöfostran och genus*. Uppsala Studies in Education 104. Uppsala University.
- Wickenberg, P. (1999). *Normstödjande strukturer. Miljömatiken börjar slå rot i skolan*. Lund University.: Lund Studies in Sociology of Law 5.
- Wickenberg, Per; Axelsson, Harriet; Fritzén, Lena; Helldén, Gustav & Öhman, Johan (eds. 2004). *Learning to Change Our World? Swedish Research on Education & Sustainable Development*. Lund: Studentlitteratur.
- Åkerblom, P. (2005). *Lära av trädgård. Pedagogiska, historiska och kommunikativa förutsättningar för skolträdgårdsverksamhet*. Movium/Dept. of Landscape Planning Alnarp/Uppsala, SLU.
- Östman, L. (1995): *Socialisation och mening. Noutbildning som politiskt och miljömoraliskt problem*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Education 61.
- Öhman, Johan (2006). *Den etiska tendensen i utbildning för hållbar utveckling. Meningsskapande i ett genomlevandeperspektiv*. Örebro Studies in Education 13. Örebro University.

- Öhman, Johan (ed. 2008). *Values and Democracy in Education for Sustainable Development. Contributions from Swedish Research*. Malmö: Liber.
- Österlind, Karolina (2006). *Begreppsbildning I ämnesövergripande och undersökande arbetssätt. Studier av elevers arbete med miljöfrågor*. Doktorsavhandlingar från Pedagogiska inst:en 138. Stockholms universitet.
- Östman, Leif (red, 2003). *Nationell och internationell miljödidaktisk forskning. En forskningsöversikt*. Pedagogisk forskning i Uppsala 148. Uppsala universitet.